Рецензия

на дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор” по Професионално направление 3.2. Психология (Социална психология) на Йоанна Николова Драгнева, департамент Психология, ИИНЧ, БАН

Тема на дисертацията: „Интеграционни и мотивационни аспекти в процесите на миграция в зависимост от географската отдалеченост на страните-приемник Германия и САЩ “

Обща характеристика на дисертационния труд. Литературна осведоменост, теоретична подготовка.

Проблемът и темата, на които е посветена дисертацията са повече от актуални, но същевременно материята е твърде деликатна. Научното изследване естествено дава по-сухата картина на феномените на миграцията, но за всяко едно изследвано лице или семейство стоят житейски трудни обстоятелство, немалко промени, лишения в името на собственото развитие и самореализация и/ или за да подпомогнат свои близки, деца, родители и т.н.

Немалко са и неизяснените аспекти в научноизследователски план, въпреки широкото развитие на проблематиката в световната изследователска практика. Един такъв е влезлият във фокуса на дисертантското изследване – отдалечеността на страната приемник, как и доколко това има значение относно интеграцията и мотивацията в миграционния процес

Дисертационният труд е структуриран в две основни глави, които всъщност съдържат 3 части – теоретична, методологична и емпирична. Използвани са 225 източника, от които 36 на български, останалите на латиница. Това насочва към една добра научна подготвеност и компетентност на кандидата в сферата на изследваната проблематика.

В първата глава пространно са представени значими концептуални подходи, теории, изследвания в сферата на идентичността и идентификацията, акултурацията и мотивацията във връзка с миграция. Включен е и широко въпросът за мотивация в двете посоки на мигриране – емиграция и имиграция. Повдигат се някои нестандартни и значими въпроси като напр. „как функционира идентичността в съвременното ни общество и къде е значението и важността на идентичността в миграционните процеси“

Всъщност условията на миграция или намирането на личността в състояние на мигрант, създава едни от най-важните предпоставки, антецеденти за развитие на комплексната социална идентичност, също и за протичане на сложни идентификационни процеси, социално психично легитимиране на съ-съществуването на идентичностна двойственост и хибридност.

Теорията за социалната идентичност на Tajfel действително ознаменува възвръщането на социалното за социалната психология – по тази причина смятам, че това е една от най-значимите теории и изследователска сфера. Не само това, а този подход въвежда по най-успешен, иновативен и продуктивен начин колективната същност на груповите феномени.

В дисертацията е доловена противоречивата констелация от фактори при миграционните процеси – от една страна възприеманото етническо и културно разнообразие, развитието на съвременната мулти идентичност, но от друга – социално икономическите, политическите и държавни ограничения свързани с миграционната политика и практика – на приемане и/или отхвърляне на определени мигрантски потоци, на осигуряване или недостатъчно осигуряване на условия на живот на чужденците в съответните страни- приемащи. Обръща се внимание на сложната реалност на предоставяне права на мигрантите и в същого време големите трудности по тяхното интегриране, включително в европейски страни: „в повечето приемащи страни в Европа - мигрантите в Европа все още са най-маргинализираните „други“.

Допълнително качество на представената работата е, че не само излага и показва добро познание на концепции, но съпоставя „в движение“

реалните практики, реалните съвременни контексти и динамики на миграционните движения. Навлиза се плавно в проблематиката в интерсекционен план на миграция и идентичност, като там изскачат множество въпроси - как се акултурират, как да се интегрират и всъщност нерядко как променят заварения контекст дошлите други, тези които започват да извършват всекидневни, но жизнено важни функции по обгрижване на деца, семейства, възрастни – релации с новите роли и „старите“ идентичности. Подхванати са интересни и важни въпроси на съвременното познание, но и на съвременнатта миграционна действителност.

Използвани са класически модели на акултурацията като този на Бери, но е представено и развитието на нови подходи в тази сфера, вкл и развитието на идеите на Бери. Съвременни изследвания са представени в сферата на миграция и акултурация, новата и непрестанно обновяваща се световна картина от смесени култури, генетични и психологически особености на различните общности и индивиди.

Детайлизиран анализ на видовете мотивации за емиграция, имиграция, както и връзка с идентификацията, при който отново не са пренебрегнати множеството различни социални предусловия за формирането на един или друг тип мотивировка за емиграция. Отделено е място и на интересни взаимовръзки между феномените, на които досега не е отделено достатъчно или дори почти никакво изследователско внимание като връзката между „организационните мотиватори на акултурацията, ефективността на справянето и успеха на интеграцията на емигрантите“

Във втора глава е представено детайлно изследването от дисертанта.

„Целта на настоящото изследване е да се очертаят мотивационните профили за емиграция и връщане в родината на българските мигранти в зависимост от географската отдалеченост на страната-приемник. Проучването целѝ и да анализира причините за българската емиграция в различните български общности в Германия и САЩ.“

Много добре формулирани задачи, отразяващи непосредствено концептуалната база, както и хипотезите – основна и подхипотези са промислени релевантно спрямо литературата и реалните феномени.

Драгнева представя широкообхватен анализ по различни области – социално политическа, икономическа, културна - на контекста в приемащите страни. Контекстуалният анализ определено е принос на дисертационния труд.

Методологичният подход е т.нар. mix method като в самия анализ и представяне на данните вървят почти паралелно и количествени и качествени данни Това, освен че носи позитивна оценка за труда, показва отново уменията и компетентността на авторката.

Особено важни са рефлексиите на изследваните лица и съответно интерпретацията по отношение на това какви проблеми виждат както в страните приемник така и в собствената си страна – България. Това създава една релефна картина в социален и социално психологичен план и база за по-нататъшни препоръки относно програми и политики за емигранти.

Описаните детайлно резултати са особено значими, тъй като обхващат ценностни отношения, идентичност, гражданско поведение, групови отношения и нагласи при българи в две много различни държави.

Интересни са конкретните данни относно по-ярката привързаност и идентичност спрямо българската страна от емигрантите в САЩ, в сравнение с тези в Германия. Факторът географска отдалеченост явно влияе в посока на зависимостта - колкото по-далеч, толкова по-близо остават в идентификацията си спрямо своята родина. Тук се очертава един сериозен акцент – Германия е в ЕС, както и България, което също вероятно влияе върху по-ниската степен на национална идентификация, тъй като европейската идентичност обединява в себе си националните. Ниската гражданска активност като гласуване на български избори обаче, насочва към противоречиви изводи. Изследването и резултатите биха могли да бъдат база за важни препоръки относно политики и програми спрямо българите в чужбина.

Ценни са и анализите на изследването с посока очертаване на различни идентификационни и акултурационни профили на емигрантите в двете страни. Така се оформя цялостна разтворена карта на характерологията и психологията на „другите“ българи, тези, които не са на своята българска територия. Всяка подобна когнитивно-мотивационна матрица всъщност подпомага познанието и редуцира фалшиви или неверни представи за съгражданите, които са на по-малко или по-голямо разстояние.

Относно представяне на данните, смятам, че е излишно натоварването в текста едни и същи резултати във варианти на графики и таблици.

Използвана е кростабулация коректно спрямо данните и обектите на изследване. Представените на тази база профили на емигрантите обхващат различни идентификационни параметри, в количествен и качествен формат.

Критични бележки и препоръки:

1. В теоретичната част се съдържат различни изводи относно ситуацията с български емигранти навън – очертава се особен акцент върху негативния образ на ромите, хипотетично пренасян върху българите, за което като че ли няма достатъчно данни, засягащи именно българските роми. Би следвало използваният от някои респонденти силно негативен израз „приравняване с ромите“ да се третира като субективна оценка и да се посочи, че за обективен научен извод са нужни значително повече данни и аналитична критичност.

2. Относно интерпретацията – натрупват се повторения особено във връзка с основната хипотеза – отдалечеността става обяснение за повечето разлики по профили и по страни. Времето на пребиваване също е анализирано в ролята на фактор, но отличният контекстуален анализ за различните страни, с изтъкнати особености в социален, икономически, културален план, остава недостатъчно използван. На негова основа би била осигурена по-висока убедителност на интерпретацията в тази част.

Научните публикации по темата на дисертацията са 3 на бр. – една самостоятелна и 2 в съавторство, като едната от тях е на английски език.

Образователната програма също е изпълнена изцяло. Това удовлетворява минималните национални изисквания спрямо докторанти.

За приносите на труда

Приноси първи, втори и четвърти адекватно отразяват постигнатото в дисертацията. Относно третия принос: за инструментариума би трябвало да се добави, че е колективен резултат на работата на екипа /чийто член е и Драгнева/ от ИИНЧ по проект. Както бе посочено по-горе в рецензията, бих поставила като принос разгърнатия контекстуален анализ на докторанта.

В заключение, на основание на високата значимост на поставените проблеми в дисертацията, оригиналността на цялостното изследване, позитивните страни на смесения методологичен подход и ценните ориентири към практически препоръки, предлагам убедено да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ на Йоанна Драгнева.

17.04.2023г.

Рецензент:

Проф. д-р Йоланда Зографова